

الگوی اداره در نهج البلاغه

دکتر علی تقی امیری
عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
زمستان ۱۳۹۴

امیری، علی نقی، ۱۳۳۷ -

الگوی اداره در نهج البلاغه / علی نقی امیری؛ ویراستار سعیدرضا علی عسگری. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۴.

۱۶، ۴۲۴ص.: مصور، جدول، نمودار. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۳۵۲: مدیریت؛ ۲۳)

ISBN: 978-600-298-117-2

بها: ۱۶۶۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۷۳]-۲۷۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. علی بن ابی طالب (علیه السلام) امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - مدیریت. ۲. علی بن ابی طالب (علیه السلام) امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- نامه‌ها. ۳. علی بن ابی طالب (علیه السلام) امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- نامه‌ها. ۴. مدیریت (اسلام). ۲. اسلام و دولت. الف. علی عسگری، سعیدرضا، ویراستار. ب. علی بن ابی طالب (علیه السلام) امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه. برگزیده. ج. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. د. عنوان.

۲۹۷/۹۵۱۵

BP۳۸/۰۹/م۴الف۱۸۵ ۱۳۹۴

۴۰۹۰۰۲۹

شماره کتابشناسی ملی

الگوی اداره در نهج البلاغه

تألیف: دکتر علی نقی امیری (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: اعتصام

ویراستار: سعیدرضا علی عسگری

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - جعفری

قیمت: ۱۶۶۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۰۲۵-۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمبر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی اُسکو، تلفن: ۰۲۶۰۰۶۶۴

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

www.ketab.ir/rihu

فروش اینترنتی

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی رحمته‌الله بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر، با عنوان الگوی اداره در نهج البلاغه در قالب یک کتاب درسی، جهت مباحث درس تخصصی «اداره امور عمومی در اسلام» در مقطع کارشناسی ارشد گرایش‌های مختلف مدیریت دولتی و نیز به منزله کتاب کمک درسی جهت مباحث درس «تحلیل فلسفی مدیریت اسلامی» در مقطع دکتری گرایش‌های مختلف مدیریت و درس «اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلامی» در مقطع کارشناسی، ارائه شده است. همچنین دیگر علاقه‌مندان به معارف اسلامی و علوی می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های نویسنده گرامی، جناب آقای دکتر علی‌نقی امیری، و نیز ناظر محترم اثر جناب آقای دکتر حسن عابدی جعفری تشکر و قدردانی کند.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۵

بخش اول: الگوی مدیریت دینی

مقدمه.....	۱۱
------------	----

فصل اول: چشم‌انداز نامه

اهداف رفتاری فصل اول.....	۱۳
۱-۱. مقدمه.....	۱۳
۱-۲. فصاحت و بلاغت.....	۱۴
۱-۳. غفلت تاریخی.....	۱۴
۱-۴. گستره موضوعی.....	۱۵
۱-۵. گستره تاریخی.....	۱۶
۱-۶. مطابقت با نیازها و مقتضیات.....	۱۷
۱-۷. روح حاکم بر نامه: مدیریت عمومی.....	۱۸
۱-۸. مدیریت بحران و بحران مدیریت.....	۱۸
۱-۹. ماهیت منطقی عهدنامه.....	۱۹
۱-۱۰. مروری بر مطالعات و تحقیقات درباره نامه ۵۳.....	۲۲
۱-۱۰-۱. از نظر ساختار.....	۲۲
۱-۱۰-۲. از نظر محتوایی.....	۲۳
۱-۱۱. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل اول.....	۲۶

فصل دوم: ساختار مباحث

۲۷	اهداف رفتاری فصل دوم.....
۲۸	۱-۲. مقدمه.....
۲۸	۲-۲. اهداف تحقیق.....
۲۹	۳-۲. راهبرد پژوهش.....
۲۹	۴-۲. منابع تحقیق.....
۳۰	۵-۲. خصوصیات تحقیق.....
۳۰	۱-۵-۲. دسته‌بندی.....
۳۰	۲-۵-۲. محوریت فرازاها.....
۳۱	۳-۵-۲. ارتباط فرازاها.....
۳۱	۴-۵-۲. تقطیع فرازاها.....
۳۲	۵-۵-۲. ویژگی‌های تحقیق.....
۳۲	۶-۲. پیشینه تحقیق.....
۳۶	۷-۲. تعیین داده‌ها.....
۳۶	۸-۲. تقطیع داده‌ها.....
۳۶	۹-۲. تعیین مفاهیم.....
۳۷	۱۰-۲. اعتبارسنجی مفاهیم به‌دست آمده.....
۳۷	۱۱-۲. تعیین شاخصها.....
۳۸	۱۲-۲. تعیین مؤلفه‌ها.....
۴۱	۱۳-۲. تعیین مقوله‌ها.....
۴۲	۱۴-۲. تعیین محورها.....
۴۴	۱۵-۲. الگوی مدیریت دینی.....
۴۵	۱۶-۲. توضیح اجمالی محورهای اصلی در الگوی مدیریت دینی.....
۴۵	۱-۱۶-۲. ارکان مدیریت.....
۴۵	۱-۱-۱۶-۲. قوائم.....
۴۶	۲-۱-۱۶-۲. قوانین.....
۴۷	۳-۱-۱۶-۲. قواعد.....
۴۷	۲-۱۶-۲. ابعاد مدیریت.....
۴۹	۳-۱۶-۲. ماهیت مدیریت.....
۴۹	۱-۳-۱۶-۲. ویژگی‌ها و خصوصیات مدیر یا زمامدار.....
۵۰	۲-۳-۱۶-۲. وظایف زمامدار.....
۵۰	۴-۱۶-۲. رفتارهای اداره.....
۵۱	۵-۱۶-۲. انواع اداره.....

۵۱ ساختار مباحث ۱۷-۲
۵۲ خلاصه و نتیجه‌گیری فصل دوم ۱۸-۲

بخش دوم: ارکان اداره (قوانم و قوانین)

۵۷ مقدمه
----	-------------

فصل سوم: قوانم

۵۹ اهداف یادگیری فصل سوم
۶۰ ۱-۳ مقدمه فصل سوم
۶۰ ۲-۳ جهت‌گیری‌ها
۶۱ ۱-۲-۳ ماهیت حکومتی و دستوری عهدنامه
۶۲ ۲-۲-۳ مسیر الهی
۶۲ ۱-۲-۲-۳ سلسله مراتب مدیریت
۶۲ ۲-۲-۲-۳ مدیریت خدامحور
۶۲ ۳-۲-۲-۳ عدم اطلاق اقتدار زمامدار
۶۳ ۴-۲-۲-۳ جهت‌داری مدیریت‌ها
۶۳ ۳-۲-۳ اقتدار و مشروعیت
۶۴ ۴-۲-۳ مشروعیت در حکومت
۶۴ ۱-۴-۲-۳ مفهوم مشروعیت
۶۵ ۲-۴-۲-۳ مشروعیت و مقبولیت
۶۶ ۵-۲-۳ تولی و ولایت
۶۹ ۶-۲-۳ معاهده
۷۰ ۳-۳ اهداف و مسئولیت‌ها
۷۰ ۱-۳-۳ ارتباط تقومی اهداف و جهت‌گیری‌ها
۷۲ ۲-۳-۳ درآمدزایی (اخذ مالیات)
۷۳ ۱-۲-۳-۳ زمینه یا محیط
۷۳ ۲-۲-۳-۳ بعد انسانی یا رفتاری
۷۳ ۳-۲-۳-۳ بعد ساختاری
۷۴ ۳-۳-۳ اصل امنیت
۷۵ ۴-۳-۳ اصل اصلاح افراد
۷۷ ۵-۳-۳ اصل اصلاح ساختار

۷۸ ۳-۴. خلاصه و نتیجه‌گیری

فصل چهارم: قوانین

۸۱	اهداف یادگیری فصل چهارم
۸۲	۱-۴. مقدمه
۸۲	۲-۴. تقدم اطاعت الهی
۸۴	۱-۲-۴. مفهوم‌شناسی تقوا
۸۴	۲-۲-۴. حدود الهی و خوداصلاحی
۸۶	۳-۲-۴. اهمیت و جایگاه تقوا و حدود الهی
۸۶	۱-۳-۲-۴. تقوا در عمل
۸۸	۲-۳-۲-۴. مراتب تقوا
۸۸	۴-۲-۴. آثار تقوا
۸۹	۱-۴-۲-۴. آثار تقوا در نهج البلاغه
۹۲	۲-۴-۲-۴. آثار تقوا در قرآن کریم
۹۳	۵-۲-۴. زهد و تقوا و نقش آنها در مدیریت
۹۳	۱-۵-۲-۴. هماهنگی زهد و تقوا
۹۵	۲-۵-۲-۴. جلوه‌های مدیریت مبتنی بر زهد و تقوا
۱۰۲	۳-۴. تقید به احکام الهی
۱۰۳	۴-۴. آثار تقید به احکام الهی
۱۰۳	۵-۴. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل چهارم

بخش سوم: ارکان اداره (قواعد)

۱۰۷ مقدمه

فصل پنجم: هماهنگی و انسجام

۱۰۹	اهداف رفتاری
۱۰۹	۱-۵. مقدمه
۱۱۰	۲-۵. اصول چهارگانه
۱۱۰	۱-۲-۵. هم‌جهتی (هم‌راستایی)
۱۱۱	۲-۲-۵. همدلی (همدردی)
۱۱۱	۳-۲-۵. همفکری (هم‌اندیشی-هم‌رایی)
۱۱۲	۴-۲-۵. همکاری (همیاری)
۱۱۲	۳-۵. نظام ارتباطی حاکم بر اصول چهارگانه

۱۱۳ ۱-۳-۵. ارتباط اصول در عملکرد افراد
۱۱۴ ۲-۳-۵. ارتباط اصول در بعد اجتماعی
۱۱۶ ۴-۵. خلاصه و یادگیری

فصل ششم: انصاف و عدالت

۱۱۷ اهداف یادگیری فصل ششم
۱۱۸ ۱-۶. مقدمه
۱۲۰ ۲-۶. مفهوم و معنای عدالت
۱۲۰ ۱-۲-۶. معنای لغوی و اصطلاحی
۱۲۰ ۲-۲-۶. تفاوت مفهومی «قسط» و «عدل»
۱۲۱ ۳-۶. معنا و مفهوم انصاف
۱۲۲ ۴-۶. رابطه عدل و انصاف
۱۲۲ ۵-۶. جایگاه و اهمیت انصاف و عدالت
۱۲۲ ۱-۵-۶. انصاف، ابزار همدلی
۱۲۴ ۲-۵-۶. عدالت، گمشده بشر
۱۲۴ ۳-۵-۶. برپایی عدالت، هدف بعثت انبیا
۱۲۵ ۴-۵-۶. عدالت، هدف نظام خدامحور
۱۲۵ ۵-۵-۶. عدالت، مبنای مشروعیت حاکمان
۱۲۶ ۶-۵-۶. عدالت در ادبیات مدیریت
۱۲۶ ۶-۶. مصداق‌های انصاف
۱۲۷ ۱-۶-۶. انصاف نسبت به خدا
۱۲۸ ۲-۶-۶. انصاف درباره مردم (همدلی)
۱۲۹ ۱-۲-۶-۶. انصاف در رابطه با خود
۱۲۹ ۲-۲-۶-۶. انصاف با خویشان نزدیک
۱۳۰ ۳-۲-۶-۶. انصاف درباره محبان
۱۳۰ ۷-۶. انصاف در برابر ظلم
۱۳۱ ۱-۷-۶. دشمنی مردم
۱۳۱ ۲-۷-۶. دشمنی خدا
۱۳۱ ۳-۷-۶. بطلان دلیل و برهان
۱۳۲ ۴-۷-۶. در موضع محاربه با خداوند قرار گرفتن
۱۳۲ ۵-۷-۶. دگرگونی نعمت‌ها و بروز نعمت‌ها (سختی و گرفتاری‌ها)
۱۳۳ ۶-۷-۶. در کمین خدا قرار گرفتن و هلاکت
۱۳۵ ۸-۶. شاخص‌ها و معیارهای رفتار منصفانه

۹-۶. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل ششم ۱۳۶

فصل هفتم: رضایتمندی عوام

اهداف یادگیری فصل هفتم.....	۱۳۷
۱-۷. مقدمه.....	۱۳۸
۲-۷. شاخص‌ها و ضوابط کار خوب و منصفانه.....	۱۴۰
۱-۲-۷. میانه‌روی و اعتدال.....	۱۴۰
۲-۲-۷. همگانی و فراگیر بودن.....	۱۴۱
۳-۲-۷. اولویت رضایتمندی عوام بر خواص.....	۱۴۱
۱-۳-۲-۷. مفهوم‌شناسی عوام و خواص.....	۱۴۱
۲-۳-۲-۷. اهمیت و نقش خواص.....	۱۴۲
۳-۳-۲-۷. اقسام خواص.....	۱۴۲
۴-۳-۲-۷. واژه‌های معرف عوام و خواص در قرآن کریم.....	۱۴۳
۵-۳-۲-۷. تأثیرپذیری عوام از خواص.....	۱۴۵
۶-۳-۲-۷. فلسفه اولویت عوام بر خواص.....	۱۴۶
۴-۲-۷. ضرورت همراهی با مردم.....	۱۵۵
۳-۷. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل هفتم.....	۱۵۶

فصل هشتم: اعتماد و اعتمادسازی

اهداف یادگیری فصل هشتم.....	۱۵۹
۱-۸. مقدمه.....	۱۶۰
۲-۸. مفهوم‌شناسی اعتماد.....	۱۶۱
۳-۸. تعریف اعتماد.....	۱۶۲
۱-۳-۸. اعتماد و امنیت خاطر.....	۱۶۲
۲-۳-۸. اعتماد و رفتار منصفانه.....	۱۶۳
۳-۳-۸. اعتماد و انتظار مثبت.....	۱۶۳
۴-۸. اعتماد به‌منزله جوهره مدیریت.....	۱۶۳
۵-۸. مبانی اعتماد.....	۱۶۴
۱-۵-۸. ترس.....	۱۶۴
۲-۵-۸. تجربه و آگاهی.....	۱۶۵
۳-۵-۸. روابط عاطفی.....	۱۶۵
۴-۵-۸. اعتماد و فرهنگ.....	۱۶۶
۶-۸. شیوه‌های جلب اعتماد و اعتمادسازی.....	۱۶۶

۱۶۶ ۱-۶-۸. خوش گمانی: بستر ایجاد اعتماد
۱۶۷ ۲-۶-۸. امانت‌داری
۱۶۸ ۳-۶-۸. صداقت
۱۶۸ ۴-۶-۸. شرافت
۱۶۹ ۵-۶-۸. انصاف
۱۶۹ ۶-۶-۸. وفای به عهد
۱۶۹ ۷-۶-۸. رازداری
۱۷۰ ۸-۶-۸. رفتار حمایت‌گرایانه و کاهش هزینه‌های زندگی
۱۷۱ ۹-۶-۸. پرهیز از کارهای تحمیلی
۱۷۳ ۱۰-۶-۸. تلاش مستمر (استمرار در عمل)
۱۷۴ ۱۱-۶-۸. شفاف‌سازی
۱۷۴ ۷-۸. آثار اعتمادسازی
۱۷۶ ۸-۸. ضابطه‌مندی اعتماد
۱۷۶ ۱-۸-۸. اعتماد و اصل برائت
۱۷۶ ۲-۸-۸. ملاک اعتماد: آزمون
۱۷۷ ۹-۸. معتمد و غیرمعتمد
۱۷۸ ۱۰-۸. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل هشتم

فصل نهم: وفای به عهد

۱۷۹ اهداف یادگیری فصل نهم
۱۸۰ ۱-۹. مقدمه
۱۸۲ ۲-۹. مفهوم‌شناسی وفای به عهد
۱۸۳ ۳-۹. جایگاه و ارزش وفای به عهد
۱۸۳ ۱-۳-۹. جایگاه و ارزش وفای به عهد نزد مسلمانان
۱۸۳ ۱-۱-۳-۹. وفای به عهد: شرط اساسی ایمان
۱۸۴ ۲-۱-۳-۹. وفای به عهد: علامت دینداری
۱۸۴ ۳-۱-۳-۹. وفای به عهد: مهم‌ترین واجب الهی
۱۸۵ ۴-۱-۳-۹. وفای به عهد: شرط ایمان به آخرت
۱۸۵ ۵-۱-۳-۹. وفای به عهد: شرط ورود به بهشت
۱۸۵ ۶-۱-۳-۹. اتفاق نظر مسلمانان بر رعایت وفای به عهد
۱۸۶ ۲-۳-۹. جایگاه و ارزش وفای به عهد نزد مشرکان
۱۸۷ ۴-۹. آثار و لوازم وفای به عهد
۱۸۷ ۱-۴-۹. آثار ایجابی

- ۱۸۷ ۱-۱-۴-۹ وفای به عهد: عامل امنیت اجتماعی
- ۱۸۸ ۲-۱-۴-۹ وفای به عهد: دفع کننده عوامل تشویش
- ۱۸۸ ۳-۱-۴-۹ وفای به عهد: جاذب عوامل امنیت خاطر
- ۱۸۹ ۴-۱-۴-۹ وفای به عهد: عامل ایجاد اعتماد متقابل
- ۱۸۹ ۵-۱-۴-۹ وفای به عهد: سمبل مکارم اخلاق
- ۱۹۰ ۶-۱-۴-۹ وفای به عهد: نشانه صداقت
- ۱۹۰ ۷-۱-۴-۹ وفای به عهد: نشانه نیکوکاران
- ۱۹۰ ۸-۱-۴-۹ وفای به عهد: نشانه اخوت و برادری
- ۱۹۱ ۹-۱-۴-۹ وفای به عهد: علامت خردمندی و نجات
- ۱۹۱ ۱۰-۱-۴-۹ وفای به عهد: نشانه صفا و پاکدلی
- ۱۹۱ ۱۱-۱-۴-۹ وفای به عهد: رمز اتحاد
- ۱۹۱ ۱۲-۱-۴-۹ وفای به عهد: عامل سرور و نشاط
- ۱۹۲ ۱۳-۱-۴-۹ وفای به عهد: علامت تقوا
- ۱۹۲ ۱۴-۱-۴-۹ وفای به عهد: علامت مسئولیت پذیری
- ۱۹۲ ۱۵-۱-۴-۹ وفای به عهد: عامل توسعه اجتماعی و اقتصادی
- ۱۹۳ ۲-۴-۹ آثار سلبی
- ۱۹۳ ۱-۲-۴-۹ خلف وعده، علامت نفاق
- ۱۹۳ ۲-۲-۴-۹ وفا نکردن به عهد: عامل بروز خشم خدا
- ۱۹۴ ۳-۲-۴-۹ عدم وفای به عهد: مصداق ناهماهنگی قول و فعل
- ۱۹۵ ۴-۲-۴-۹ وفا نکردن به عهد: عامل بروز دشمنی خدا
- ۱۹۵ ۵-۲-۴-۹ وفا نکردن به عهد: عامل بروز خشم مردم
- ۱۹۶ ۶-۲-۴-۹ وفا نکردن به عهد: عامل سلب اعتماد عمومی
- ۱۹۶ ۷-۲-۴-۹ وفا نکردن به عهد: عامل پراکندگی و هلاکت
- ۱۹۶ ۵-۹ وفای به عهد در قراردادها
- ۱۹۶ ۱-۵-۹ قدرت در ادای وفای به عهد
- ۱۹۷ ۲-۵-۹ وفای به عهد و تقید قلبی
- ۱۹۸ ۳-۵-۹ وفای به عهد و تقید عملی (پرهیز از پیمان شکنی)
- ۱۹۸ ۱-۳-۵-۹ بهانه تراشی و عذرآوری
- ۱۹۸ ۲-۳-۵-۹ مکر و خیانت
- ۱۹۸ ۳-۳-۵-۹ حيله گری غافلگیرانه
- ۱۹۹ ۴-۳-۵-۹ دغل کاری
- ۱۹۹ ۵-۳-۵-۹ مدالسه (خیانت کاری)
- ۲۰۰ ۶-۳-۵-۹ خدعه گری

۲۰۰ مغالطه‌کاری ۷-۳-۵-۹
۲۰۲ فسخ کردن ناحق ۸-۳-۵-۹
۲۰۳ عوامل مؤثر در خلف وعده ۶-۹
۲۰۳ انواع عهد ۷-۹
۲۰۳ عهد با خدا ۱-۷-۹
۲۰۳ اهمیت ۱-۱-۷-۹
۲۰۴ حقانیت ۲-۱-۷-۹
۲۰۴ حتمی بودن ۳-۱-۷-۹
۲۰۵ عهد با خود ۲-۷-۹
۲۰۵ عهد با خلق (مردم) ۳-۷-۹
۲۰۵ عهد با مسلمانان ۱-۳-۷-۹
۲۰۶ عهد با غیرمسلمانان ۲-۳-۷-۹
۲۰۶ نامه به مالک اشتر، مصداقی عملی از یک عهدنامه ۸-۹
۲۰۷ اتمام حجت در معاهده‌ها ۹-۹
۲۰۸ فلسفه اتمام حجت ۱۰-۹
۲۱۰ خلاصه و نتیجه‌گیری فصل نهم ۱۱-۹

بخش چهارم: ابعاد اداره فصل دهم: خداگرایی

۲۱۳ اهداف یادگیری فصل دهم
۲۱۴ مقدمه ۱-۱۰
۲۱۵ ارتباط با خدا ۲-۱۰
۲۱۶ شرایط موفقیت در نظام خدامحور ۳-۱۰
۲۱۶ آگاهی نسبت به قوانین رشد ۱-۳-۱۰
۲۱۶ تقیید عملی به قوانین رشد (باری خدا) ۲-۳-۱۰
۲۱۷ مراتب یاری دادن به خدا و انواع مدیریت مبتنی بر آن ۴-۱۰
۲۱۷ احتمال اول: مدیریت بر مبنای ابعاد معارف ۱-۴-۱۰
۲۱۸ احتمال دوم: مدیریت بر مبنای میزان امکانات ۲-۴-۱۰
۲۱۸ احتمال سوم: مدیریت بر مبنای ماهیت امکانات ۳-۴-۱۰
۲۱۹ مدیریت بر مبنای ایمان ۱-۳-۴-۱۰
۲۱۹ مدیریت بر مبنای قدرت ۲-۳-۴-۱۰
۲۲۰ مدیریت بر مبنای کلام ۳-۳-۴-۱۰
۲۲۰ احتمال چهارم: مدیریت بر مبنای کیفیت جریان ارزش‌ها ۴-۴-۱۰

۲۲۰ ۱-۴-۴-۱۰. مدیریت بر مبنای عواطف
۲۲۱ ۱-۴-۴-۱۰. مدیریت بر مبنای آگاهی
۲۲۲ ۳-۴-۴-۱۰. مدیریت بر مبنای عمل
۲۲۲ ۵-۱۰. یاری متقابل در نظام خدامحور
۲۲۲ ۶-۱۰. عزت متقابل در نظام خدامحور
۲۲۳ ۷-۱۰. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل دهم

فصل یازدهم: خودمدیریتی

۲۲۵ اهداف یادگیری فصل یازدهم
۲۲۶ ۱-۱۱. مقدمه
۲۲۷ ۲-۱۱. خودمدیریتی، شرط رشد و کمال
۲۲۸ ۳-۱۱. خودمدیریتی و مبارزه با نفس
۲۲۹ ۴-۱۱. خودمدیریتی و خودشناسی
۲۲۹ ۱-۴-۱۱. مفهوم‌شناسی نفس
۲۲۹ ۲-۴-۱۱. نفس در آموزه‌های قرآنی
۲۳۰ ۳-۴-۱۱. راه معرفت نفس
۲۳۱ ۴-۴-۱۱. اقسام نفس از دیدگاه قرآن
۲۳۱ ۱-۴-۴-۱۱. نفس مسوله
۲۳۱ ۲-۴-۴-۱۱. نفس لوامه
۲۳۳ ۳-۴-۴-۱۱. نفس اماره
۲۳۵ ۴-۴-۴-۱۱. نفس مطمئنه
۲۳۵ ۵-۱۱. خودمدیریتی و خودکنترلی
۲۳۵ ۱-۵-۱۱. کنترل درونی و بیرونی
۲۳۶ ۲-۵-۱۱. خودکنترلی و فرهنگ
۲۳۶ ۳-۵-۱۱. فرایند خودکنترلی
۲۳۷ ۱-۳-۵-۱۱. تعیین استانداردها و اهداف فرد
۲۳۷ ۲-۳-۵-۱۱. رفتار
۲۳۸ ۳-۳-۵-۱۱. خودارزیابی
۲۳۹ ۴-۳-۵-۱۱. خوداصلاحی
۲۴۱ ۶-۱۱. خودمدیریتی و خودسازی
۲۴۱ ۱-۶-۱۱. خودسازی، شرط هدایت دیگران
۲۴۱ ۲-۶-۱۱. خودسازی در پرتو عبادت‌ها
۲۴۲ ۱-۲-۶-۱۱. ارزش عمل

۲۴۳ ۱۱-۶-۲-۲. عبادت و ابعاد فعل اختیاری
۲۴۳ ۱۱-۶-۲-۳. عبادت و جوهره کار
۲۴۵ ۱۱-۶-۲-۴. تعمیم عبادت
۲۴۵ ۱۱-۶-۲-۵. خودسازی و مدیریت عبادت‌ها
۲۴۷ ۱۱-۶-۲-۶. مصداق‌های عبادت
۲۴۸ ۱۱-۶-۲-۷. شرایط عبادت‌های فردی
۲۵۰ ۱۱-۶-۲-۸. شرایط عبادت‌های اجتماعی
۲۵۲ ۱۱-۷. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل یازدهم

فصل دوازدهم: مردم‌گرایی

۲۵۳ اهداف یادگیری فصل دوازدهم
۲۵۴ ۱۲-۱. مقدمه
۲۵۵ ۱۲-۲. الگوی مدیریتی رفتار با مردم
۲۵۶ ۱۲-۳. ضرورت آگاهی زمامدار از موضوع مأموریت
۲۵۸ ۱۲-۳-۱. زمامداری و ضرورت توجه به وضعیت موضوع
۲۵۸ ۱۲-۳-۲. محور توصیف واقعیت
۲۵۹ ۱۲-۳-۳. مصر و موقعیت آن هنگام فرمان به مالک اشتر
۲۵۹ ۱۲-۳-۳-۱. امام علی (علیه السلام) و آگاهی از مصر هنگام نوشتن عهدنامه
۲۶۰ ۱۲-۳-۳-۲. فتح مصر از سوی مسلمانان
۲۶۰ ۱۲-۳-۳-۳. نخستین والی مصر در زمان علی (علیه السلام)
۲۶۱ ۱۲-۳-۳-۴. توطئه‌های معاویه
۲۶۱ ۱۲-۳-۳-۵. دومین والی مصر در زمان علی (علیه السلام)
۲۶۲ ۱۲-۳-۳-۶. سومین والی مصر در زمان علی (علیه السلام)
۲۶۲ ۱۲-۳-۳-۷. شهادت محمد بن ابی‌بکر و پیامدهای آن
۲۶۳ ۱۲-۴-۴. زمامداری و ضرورت توجه به افکار عمومی
۲۶۳ ۱۲-۴-۱. اصل نظارت مردمی
۲۶۴ ۱۲-۴-۲. کیفیت درک نظارت مردمی
۲۶۴ ۱۲-۴-۳. اصل قضاوت مردمی
۲۶۵ ۱۲-۴-۴. کیفیت درک قضاوت مردمی
۲۶۶ ۱۲-۴-۵. اهمیت و جایگاه قضاوت مردم
۲۶۷ ۱۲-۴-۶. عمل صالح در فرهنگ اسلامی
۲۶۷ ۱۲-۴-۷. بهترین عملکرد
۲۶۹ ۱۲-۴-۸. راه‌های تشخیص عمل صالح

۲۶۹ از راه تکلیف
۲۶۹ از راه تعریف
۲۷۰ از راه بیان
۲۷۰ ۱۲-۴-۹. راه‌های دستیابی به بهترین عملکرد
۲۷۱ ۱۲-۵. خلاصه و نتیجه‌گیری فصل دوازدهم
۲۷۳ منابع و مأخذ

ضمیمه (۱)

۲۸۱ دسته‌بندی موضوعی نامه ۵۳ در ترجمه محمد دشتی
-----	---

ضمیمه (۲)

۲۸۳ دسته‌بندی موضوعی: نامه ۵۳ در «پیام امام» آیت‌الله مکارم شیرازی و همکاران
-----	--

ضمیمه (۳)

۲۸۵ دسته‌بندی نامه ۵۳ در نهج البلاغه فیض الاسلام
-----	--

ضمیمه (۴)

۳۰۳ «جدول تقطیع فرازها»
-----	---------------------------

ضمیمه (۵)

۳۳۳ «مفاهیم»
-----	----------------

ضمیمه (۶)

۳۷۹ «شاخص‌های مدیریتی»
-----	--------------------------

نمایه‌ها

۳۹۵ نمایه آیات
۳۹۷ نمایه روایات
۴۰۳ نمایه موضوعات
۴۲۳ نمایه اشخاص

تقدیم به:

مظلوم مقتدر تاریخ مولی الموحدین علی امیرمؤمنان علیه السلام

پیشگفتار

توجه به تبعیت نظام ادراکات جامعه از نظام ارزش‌ها یا فرهنگ و نیز تبعیت نظام رفتارهای اجتماعی از نظام ادراکات جامعه، مبین آن است که «مدیریت» به‌عنوان راهکار ارتباط نظر و عمل اجتماعی، ارتباط تنگاتنگ با فرهنگ و ارزش‌های هر جامعه دارد، به‌گونه‌ای که اندک دقت در مدیریت جوامع مختلف، می‌تواند ما را به فرهنگ نهفته در آنها رهنمون سازد.

بر این اساس، مدیریت در نظام اسلامی، مدیریتی است مبتنی بر فرهنگ و ارزش‌های اسلامی که پیاده شدن ارزش‌ها و نظریات اسلام و جلوه عینی پیدا کردن آنها، راهکاری متناسب و هماهنگ با این ارزش‌ها را می‌طلبد، که نامش «مدیریت دینی» یا «مدیریت اسلامی» است. از این زاویه، اهمیت و ضرورت مدیریت اسلامی و تبیین آن، به اندازه ضرورت و اهمیت پیاده شدن فرهنگ اسلام است و نفی آن، به معنای امکان تحقق عینی نداشتن اسلام و فرهنگ آن است.

انقلاب اسلامی، بر اساس مبانی دین اسلام شکل گرفته و قانون اساسی، پیاده شدن ارزش‌های اسلامی را در عمل و در صحنه سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی، هدف قرار داده است. فرض بر این است که فرهنگ باید اسلامی باشد، رهبری و مدیریت باید اسلامی و مبتنی بر دین باشند و تفاوت ماهوی و اساسی میان مدیریت ارزش‌محور و مدیریت‌های وارداتی به چشم بخورد.

امروزه در راستای ضرورت تحول در علوم انسانی-اسلامی، به‌ویژه، موضوعیت ارائه نقشه جامع تحقق مدیریت اسلامی، افراد حقیقی و حقوقی مختلفی، برای پرکردن این خلأ حیاتی، احساس وظیفه کرده و همت خود را در این زمینه، معطوف داشته‌اند که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با تأکیدهای خود در قالب رهنمودهای استراتژیک، در رأس این مجموعه قرار دارد. در این راستا، مهم‌ترین دغدغه همه دلسوزان انقلاب آن است که چگونه می‌توان ضمن

برخورد منطقی با دستاوردهای بشری در زمینه علوم انسانی، یقین پیدا کرد که خواسته یا ناخواسته، بازی در زمین دیگران صورت نگرفته است. این مسئله زمانی میسور است که بتوان در بلند مدت فرایند تولید علم را مبتنی بر مبانی ارزشی طراحی و نهادینه کرد. رسیدن به این مرحله، به یقین مستلزم همتی والا و طراحی نمونه‌ها و الگوهای مختلف و منسجم از بطن ارزش‌ها و منابع دینی و چراغ راه قرار دادن آنهاست.

هرگونه تلاش در اصلاح علوم موجود و عرضه آنها به دین و حتی توجه به مفروضات بنیادین علوم، بدون توجه به زیرساخت‌های اصلی علم و دستیابی به مبانی اصیل اسلامی و جریان دادن آنها در همه مراحل فرایند تولید علم، لزوماً نمی‌تواند به تولید علم دینی منتهی شود و غفلت از این امر، ممکن است ضمن در بر داشتن هزینه‌های بسیار و از دست دادن فرصت‌ها، ما را به رفتارهای انفعالی و بر مبنای قواعد دیگران وادارد، به‌ویژه اینکه امروزه تولید علم را نمی‌توان مستقل از تحولات اجتماعی و جهت‌گیری‌های تحقیقاتی دولت‌ها، تحلیل کرد.

پرهیز از انفعال و استفاده بهینه از همه امکانات و فرصت‌ها در پیمودن درست فرایند تولید علوم انسانی-اسلامی و به‌ویژه مدیریت، مستلزم طراحی الگویی جامع برای مدیریت اسلامی و نسبت دادن آن به اسلام و منابع اصیل آن از طریقی منطقی و روشمند است.

به یقین در این راستا، مدیریت از دیدگاه نهج البلاغه، می‌تواند راهگشای اعمال مدیریت دینی و ارزش محور، در سازمان‌ها و نهادهای گوناگون باشد (ضمیری، ۱۳۵۹، ص ۵). یکی از فصل‌های درخشان نهج البلاغه که همچون دیگر مباحث آن رنگ جاودانگی گرفته و ابدی شده است، نامه ۵۳ یا فرمان تاریخی امام علی (علیه السلام) به یار وفادار و صحابی بزرگوارش مالک اشتر نخعی است (فاضل لنکرانی، ۱۳۷۶، ص ۲۷).

در بررسی و پرداختن به علوم انسانی و از جمله مدیریت دینی، سؤال اساسی آن است که نقطه آغاز باید کجا باشد؟ آیا لزوماً باید از تجربه دیگران و علوم موجود شروع کرد؟ در این صورت نقطه آغاز بر چه مبنایی استوار است؟

پیش فرضی که پس از رنسانس مبنای بسیاری از رویکردهای حاکم بر "بررسی رابطه علم و دین" قرار گرفته، عبارت است از اینکه: "علم و دین" دو مفهوم جدا و متمایز هستند که باید ارتباط آنها تبیین شود.

اما این پیش فرض جای تأمل دارد، چراکه اولاً، کسانی که این پیش فرض را طرح کرده‌اند، در عمل آن را قبول ندارند؛ ثانیاً، عقل و منطق آن را به چالش می‌کشد و ثالثاً، تجربه تاریخی و اعتقادی

ما خلاف آن را می‌رساند؛ چه اینکه با مروری گذرا بر تاریخچه علوم دینی و قبل از رنسانس، به آسانی می‌توان دریافت که اصولاً میان علم و دین، هیچ‌گونه جدایی و تفکیکی موضوعیت نداشته و در نتیجه بحثی هم از رابطه علم و دین به چشم نمی‌خورد و اندیشمندان اسلامی که علوم پایه، پزشکی، ستاره‌شناسی و... را به خوبی می‌دانسته‌اند، در عمل، اینها را آمیخته با دین ارائه داده و حتی در بن‌بست‌ها با توسل به ائمه اطهار (علیهم‌السلام)، گره‌های علمی را می‌گشودند.

بنابراین ضرورت دارد که نقطه آغاز در تحقیق پیرامون علوم انسانی و علوم دینی، بر مبنای گذر از این‌گونه پیش‌فرض‌ها و براساس داشته‌ها و منابع اصیل دینی و اسلامی و به سخنی دیگر، بر مبنای شروع از درون باشد؛ چراکه اولاً، اسلام به‌عنوان یک نظام کامل و به دلیل داشتن حکومت و نظام اداری، نمی‌تواند در زمینه اداره امور حرفی نداشته باشد؛ چنان‌که علائم و نشانه‌های فراوانی مبنی بر حرف داشتن آن در این رابطه وجود دارد؛ ثانیاً، این مطلب به معنای آن نیست که از تجربه دیگران، یا علوم موجود استفاده نشود، یا چشم بر روی واقعیت‌های موجود بسته شود؛ بلکه باید با مجهز شدن به آنچه داریم و با ابزار و منطق، سراغ تحلیل علوم موجود برویم؛ ثالثاً، در این راستا تنها راه آن است که در پیشگاه معصوم (علیه‌السلام) زانورده و از او بخواهیم تا ما را از دریای بیکران علم خویش، قطره‌ای، متناسب با ظرفیت، عنایت کند.

در این تحقیق قصد بر آن است تا با تحلیل یکی از برجسته‌ترین، مهم‌ترین و بی‌نظیرترین متون مدیریتی تاریخ اسلام، یعنی فرمان امام علی (علیه‌السلام) به مالک (نامه ۵۳)، در مدرسه بزرگ‌ترین مدیر تاریخ بشر بنشینیم و از او بخواهیم تا نحوه اداره امور و کم‌وکیف آن را بازگو کند.

نگارنده، به‌رغم اقرار به توان ناچیز خود، تلاش دارد تا ضمن نگاهی جامع به نامه ۵۳ نهج البلاغه و رصد آن از موضع مباحث مدیریتی، زوایایی از مدیریت در نظام خدامحور را که علی (علیه‌السلام) آن را ترسیم کرده، و دریچه‌هایی به سوی مدیریت دینی، به‌ویژه مدیریت اسلامی که آن حضرت، در کلمات وحی‌گونه خویش رهنمون شده، بگشاید.

در پایان به مثابه «من لم یشکر المخلوق - لم یشکر الخالق»، بر خود فرض می‌دانم که از همه کسانی که یاری دهنده محقق در این تحقیق بوده‌اند و در واقع مدیون تلاش‌های فکری و تشویق‌های دلگرم‌کننده آنها هستم، تقدیر و تشکر کنم و اجر همگی را از مولای متقیان (علیه‌السلام)، طلب نمایم؛ به‌ویژه از استاد ارجمند آقای دکتر حسن عابدی جعفری، که در مقام ناظر این کار، در طول تحقیق، مرهون راهنمایی‌های دلسوزانه و عالمانه ایشانم؛ از آقای

سعیدرضا علی‌عسگری که ویراستاری دقیق، دلسوزانه و علمی ایشان، کاستی‌های زیادی را از این کتاب زدود و بر صحت ساختار و محتوای آن افزوده‌اند؛ از مسئولان محترم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، از جمله آقایان دکتر عبدالله توکلی، دکتر ابوالفضل گائینی، علی یحیایی و به‌خصوص اسماعیل یارمحمدی که روخوانی نهایی متن، نمایه‌گیری و پیگیری‌های مختلف در مسیر تسهیل و تسریع کار را بر عهده داشتند؛ همچنین از شرکت اعتصام و سایر عزیزانی که مستقیم و غیرمستقیم در به ثمر رسیدن این اثر سهمی داشته‌اند، کمال امتنان را دارم.

به یقین گام نهادن در دریای ژرف معرفت علوی، هر کسی را به قدر توان و ظرفیت سیراب می‌کند، اما توان ناچیز نگارنده مستلزم اقرار به ضعف خود در به جا آوردن حق مطلب و هدف این تحقیق است؛ بی‌شک داوری این امر بر خوانندگان محترم، به‌ویژه دانشجویان، اساتید و اندیشمندان می‌باشد؛ مؤلف با اذعان کاستی‌های محتوایی و شکلی، پذیرای نقادی صاحب‌نظران محترم در راستای توسعه و ارتقای این نوشتار است.

علی نقی امیری - قم بهار ۱۳۹۴

مقدمه

در بررسی و تحلیل نامه ۵۳، مجموعه مطالب را می‌توان جلوه‌ای از «مدیریت دینی» تلقی نمود. عنوان کلی یادشده، شامل چند مبحث مجزا و درعین حال مرتبط به صورت ذیل است: «الگوی اداره»، «ویژگی‌ها و وظایف مدیران»، «رفتارشناسی مدیران» و «نوع‌شناسی و مصادیق مدیریت» می‌باشد که به دلیل گستردگی و تنوع و نیز استقلال موضوعی، قابلیت ارائه به صورت بحثی مستقل را دارد.

کتاب حاضر، با عنوان الگوی اداره در نهج البلاغه در قالب یک کتاب درسی، جهت مباحث درس تخصصی «اداره امور عمومی در اسلام» در مقطع کارشناسی ارشد گرایش‌های مختلف مدیریت دولتی^۱ و نیز به منزله کتاب کمک درسی جهت مباحث درس «تحلیل فلسفی مدیریت اسلامی» در مقطع دکتری گرایش‌های مختلف مدیریت، و درس «اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلامی» در مقطع کارشناسی، ارائه شده است. این کتاب مباحث مربوط به الگوی اداره برخاسته از نامه ۵۳ نهج البلاغه را بررسی می‌کند.

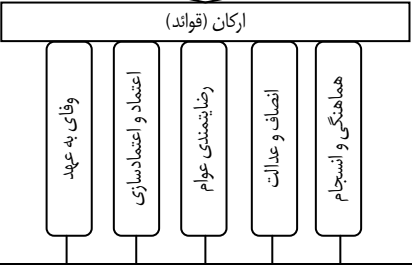
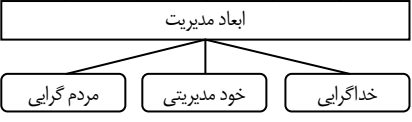
ضرورت مدل و الگو در بررسی هر موضوع، از ضرورت نگرش سیستمی و توجه به تعیین امور مرتبط با هم، ناشی می‌شود؛ و این خود بر این پیش‌فرض استوار است که موضوع مطالعه، به منزله سیستمی جامع و منسجم تلقی شود؛ نگاهی عمیق، واقعی، عالمانه، و سیستمی به فرمان امام علی (علیه السلام) نشان می‌دهد این فرمان انعکاس دیدگاه‌های آن حضرت درباره الگوی مدیریت، مبتنی بر اصول موضوعه‌ای نشئت گرفته از اسلام ناب است.

۱. مصوبه جلسه ۳۴۴ مورخ ۷۶/۴/۲۲ شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی (نسخه بازنگری شده، به استناد نامه ۹۴/۴/۲۴ دش مورخ ۹۴/۴/۲۴ شورای تحول و ارتقای علوم انسانی شورای عالی انقلاب فرهنگی).

منظور از طراحی مدل یا الگوی حاکم بر فرمان امام علی (علیه السلام) از منظر مدیریت، آن است که در حد توان، تلاش شود انعکاسی از واقعیت‌های مربوط به مدیریت نهفته در آن، به نمایش درآید؛ به یقین دستیابی به الگوی واقعی حاکم این فرمان (نامه ۵۳ نهج البلاغه)؛ به دلیل ابعاد ژرف ناشی از چشمه جوشان عصمت، امکان‌پذیر نیست؛ اما درعین حال، به دلیل الگوبودن امام علی (علیه السلام) و اینکه کلام آن امام به منزله دستورالعملی در راستای اداره امور از سوی مالک، یا هر زمامدار دیگر، صادر شده است، می‌تواند، در حد وسع هر محقق، بهترین الگوها را در اختیار گذاشته و حجت را در این مسیر تمام کند.

این کتاب در چهار بخش و دوازده فصل تدوین شده است:

در بخش اول، الگوی اداره، در فرمان امام علی (علیه السلام) به مالک اشتر، بررسی شده است. این مبحث مشتمل بر دو فصل اول و دوم، با نام «چشم‌انداز نامه» و «ساختار مباحث» است؛ بخش دوم و سوم، مبحث «ارکان مدیریت» را تشریح کرده‌اند؛ بخش دوم، دو رکن «قوانم» و «قوانین» را طی فصل‌های سوم و چهارم و بخش سوم رکن «قواعد» را طی فصل‌های پنجم تا نهم و به ترتیب با نام‌های «هماهنگی و انسجام»، «انصاف و عدالت»، «رضایتمندی عوام»، «اعتماد و اعتمادسازی» و «وفای به عهد» بررسی کرده است؛ بخش چهارم، به بیان ابعاد مدیریت، یعنی «خداگرایی»، «مردم‌گرایی» و «خود مدیریتی» پرداخته است که به ترتیب موضوع فصل‌های دهم تا دوازدهم هستند. مبنی بر مباحث فوق می‌توان ساختار کتاب را به صورت زیر ترسیم کرد:

الگوی اداره در نهج البلاغه	
	بخش اول فصل های ۱ و ۲
	بخش دوم فصل های ۳ و ۴
	بخش سوم فصل های ۵ تا ۹
	بخش چهارم فصل های ۱۰ تا ۱۲

نمودار ۰ - ۱: ساختار کتاب

بخش اول

الگوی مدیریت دینی

مقدمه

بخش اول در پی تبیین ماهیت تحقیق، فلسفه وجودی، نحوه پیگیری و سرانجام محصول آن، الگوی مدیریت عمومی، مبتنی بر نهج البلاغه است که در دو فصل اول و دوم ارائه شده‌اند. جایگاه و اهمیت نامه ۵۳ و محتوای غنی آن، به منزله یکی از منابع مهم مدیریتی در اسلام و برخی خصوصیات و ویژگی‌های برجسته آن، به‌ویژه در بعد مدیریتی، موضوعاتی هستند که در فصل اول بررسی شده‌اند.

مطالعه نامه ۵۳ به‌طور قاعده‌مند و مبتنی بر روشی متقن و تبیین اهداف تحقیق، سؤال‌های پژوهش، جهت‌گیری و رویکرد پژوهش، راهبرد پژوهش، روایی و اعتبار روش و خصوصیات آن، فرایند تحقیق و مراحل آن و نتیجه حاصل از آن در قالب مفاهیم، شاخص‌ها، مؤلفه‌ها، ابعاد، مقوله‌ها، محورها و در نهایت الگوی مدیریت عمومی برخاسته از آنها، که ساختار کلی کتاب را مشخص کرده‌اند، در فصل دوم ارائه شده‌اند.

فصل اول

چشم‌انداز نامه

اهداف رفتاری فصل اول

انتظار آن است که خواننده پس از مطالعه این فصل، بتواند مواد ذیل را بررسی کرده و پاسخ دهد:

- تبیین ضرورت توجه به مبانی اسلامی؛
- بررسی غربت کلام معصومان (علیهم‌السلام)، به‌ویژه نهج‌البلاغه؛
- بررسی غفلت تاریخی از نامه ۵۳ نهج‌البلاغه؛
- بیان گستره موضوعی فرمان امام علی (علیه‌السلام) به مالک اشتر؛
- توضیح گستره تاریخی فرمان مالک اشتر؛
- چگونگی مطابقت کلام امام علی (علیه‌السلام) با مقتضیات؛
- تبیین مدیریت عمومی به‌عنوان روح حاکم بر نامه ۵۳ نهج‌البلاغه؛
- توضیح اهمیت منطقی کلام امیرالمؤمنین (علیه‌السلام).

۱-۱. مقدمه

در مقدمه این فصل، جای آن است که جملاتی را که مرحوم محمد دشتی در مقدمه شرحی بر نهج‌البلاغه مطرح کرده‌اند، و گویای مظلومیت نهج‌البلاغه، همانند صاحبش، نزد مسلمانان است، را تکرار نماییم: «یکی از نوشته‌های جرج جرداق مسیحی، -استاد ادبیات عرب در لبنان- را خواندم که اعتراف کرده بود: "جاذبه‌های کلمات امام علی (علیه‌السلام) شوری در من ایجاد کرد که دو‌یست بار نهج‌البلاغه را مطالعه کردم"، چنان بر خود لرزیدم و به تعصب و غرور اعتقادی به من ضربه وارد شد که تا مدتی حالت عادی نداشتم؛ برخود نفرین کردم که چرا یک مسیحی، دو‌یست بار نهج‌البلاغه را می‌خواند، اما من که خود را از شیعیان امام علی (علیه‌السلام)

می‌شمارم و ادعای محبت و ولایت او را دارم، به راستی چند بار نهج البلاغه را خوانده‌ام؟» (دشتی، ۱۳۸۲، ص ۱۳).

البته تذکر این نکته به معنای نادیده گرفتن تلاش‌ها و تجربه‌های انسانی و انکار مباحث مدیریتی موجود نیست، بلکه توجه دادن به این امر است که رشد و توسعه هر جامعه در گرو توجه به مبانی توسعه و در رأس آنها عوامل فرهنگی و ارزش‌های نهفته در آن است؛ چه اینکه اگر جامعه اسلامی، به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی - که سیاست‌گذاری‌های خود را براساس اسلام بنا نهاده - داشته‌های خود را نشناسد و از آنها استفاده بهینه نکند، در به‌کارگیری علوم موجود، جز انفعال، ثمری در پی نخواهد داشت. قطعاً یکی از مهم‌ترین این داشته‌ها، فرمان امام علی (علیه السلام) به مالک اشتر است. در این فصل برخی از ویژگی‌ها و خصوصیات این نامه، به‌عنوان موضوع اصلی تحقیق، بررسی خواهند شد.

۱-۲. فصاحت و بلاغت

«کلمات امیرالمؤمنین (علیه السلام)، از قدیم‌ترین ایام با دو امتیاز همراه بوده است و با این دو امتیاز شناخته شده است: یکی، فصاحت و بلاغت و دیگری، چند جانبه بودن و یا چند بعدی بودن. هریک از این دو امتیاز به تنهایی کافی است که به کلمات علی (علیه السلام) ارزش فراوان بدهد، ولی توأم شدن این دو با یکدیگر، یعنی اینکه سخنی در مسیرها و میدان‌های مختلف و احیاناً متضاد رفته و در عین حال کمال فصاحت و بلاغت خود را در همه آنها حفظ کرده باشد، سخن آن حضرت را قریب به حد اعجاز قرار داده است و به همین جهت سخن آن حضرت در حد وسط کلام مخلوق و کلام خالق قرار گرفته است و درباه‌اش گفته‌اند: «فوق کلام المخلوق و دون کلام الخالق!» (مطهری، ۱۳۵۴، ص ۷).

۱-۳. غفلت تاریخی

نامه ۵۳، بخشی از نهج البلاغه و از جمله نامه‌های حکومتی امام علی (علیه السلام) در رابطه با مسائل مدیریتی و اداره امور است که حدود ۱۴۰۰ سال از صدور آن می‌گذرد. در این نامه، حقایقی از مفاهیم مربوط به مدیریت و کیفیت آن، از جمله اصول حاکم بر مدیریت، اصلاح و قواعد آن، خودمدیریتی و خودکنترلی، نظارت و قضاوت عمومی، مدیریت بر مبنای عدالت، مشورت و